

MIROSLAVA BAJUSOVÁ

**ÚSKALIA PREKLADU HISTORICKO-
VOJENSKÝCH ODBORNÝCH TEXTOV
Z OBDOBIA HABSBURSKÉJ MONARCHIE**

UNIVERZITA MATEJA BELA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra germanistiky

Miroslava Bajusová

**Úskalia prekladu historicko-vojenských odborných textov
z obdobia habsburskej monarchie**

Banská Bystrica
2015

© Miroslava Bajusová, 2015

Úskalia prekladu historicko-vojenských odborných textov z obdobia habsburskej monarchie

ISBN 978-80-557-1015-0

Obsah

Obsah	3
Predhovor.....	5
Úvod	7
1 Teoretické východiská prekladu historických odborných textov	10
1.1 Vývin jazykov ako problém pri preklade	10
1.1.1 Jazyky v habsburskej monarchii	11
1.2 Charakteristika odborného textu všeobecne	14
1.2.1 Preklad odborného textu vo všeobecnosti.....	15
1.3 Preklad historických odborných textov	15
1.3.1 Metodika prekladu historických odborných textov	17
1.3.2 Porozumenie historických textov	20
1.3.3 Základné pravidlá pri preklade historických odborných textov	21
1.4 Ekvivalencia ako úskalie pri preklade historických textov	25
1.5 Preklad terminológie.....	30
1.6 Lexika – slovníky.....	32
1.7 Teória skoposu.....	33
2 Prekladateľská analýza	34
2.1 Teoretické východiská analýzy prekladaného textu	34
2.2 Analýza knihy Antona Dolleczeka <i>Monographie der k.u.k. österr.-ung. Blanken- und Handfeuerwaffen</i>	38
3 Prekladateľské problémy a ich riešenie.....	45
3.1 Prekladateľské problémy v rovine jazykovej.....	49
3.2 Prekladateľské problémy v rovine translatologickej.....	73
3.3 Prekladateľské problémy v rovine historicko-vednej	78
Záver	83
Zusammenfassung	86
Resumé	88
Použitá literatúra.....	89
Primárna literatúra	89
Sekundárna literatúra	89
Internetové pramene	93
E-mailové a telefonické konzultácie.....	93
Zoznam tabuliek	95
Zoznam obrázkov	96
Príloha č. 1: Glosár	97
Príloha č. 2: Východiskový text	107
Príloha č. 3: Cieľový text	111

Predhovor

Kniha Antona Dolleczecka *Monographie der k.u.k. österr.-ung. Blanken- und Handfeuerwaffen (Monografia cisárskych a kráľovských rakúsko-uhorských chladných a ručných strelných zbraní)* sa mi dostala do rúk od známeho, ktorý zbiera historické zbrane s prosbou o jej preloženie. Prekladateľským zameraním skôr inklinujem k umeleckému prekladu, ale bez váhania som mu to sľúbila a pustila som sa do práce. Práve táto skutočnosť je dôvodom vzniku predkladanej monografie s názvom „Úskalía prekladu historicko-vojenských odborných textov z obdobia habsburskej monarchie“. Rada by som v nej predstavila môj pohľad na preklad historických odborných textov z oblasti vojenskej histórie a riešenia prekladateľských problémov, ktoré sa v nich vyskytujú.

Z podstaty vybranej témy prirodzene vyplýva jej viacúrovňovosť. Primárne ide o preklad historických odborných textov, ale je ťažké sformulovať komplexné riešenie pre všetky oblasti a odbory. Môžeme sa zamerať len na konkrétnu oblasť a konkrétny text. Problémy objavujúce sa v ňom som si podľa vlastného členenia rozdelila do skupín a navrhujem riešenia pre jednotlivé skupiny aj pre jednotlivé úskalía. Táto téma je zatiaľ aj vo všeobecnosti (bez zamerania sa na konkrétny odbor histórie) pomerne málo spracovaná, predstavuje preto vďačný predmet odbornej analýzy, umožňuje prezentáciu vlastných prekladateľských riešení a návrhov riešení. Mojmím zámerom je predložiť odbornú prácu, ktorá záujemcov o danú problematiku v nej zorientuje a ponúkne im dostatok podnetov na diskusiu a ďalšie skúmanie – pretože táto téma predložením mojej monografie rozhodne nie je vyčerpaná a ponúka možnosti na ďalší výskum a normovanie, predovšetkým v oblasti historickej terminológie.

Na tomto mieste by som zároveň chcela poďakovať všetkým, ktorí mi pri písaní venovali svoj cenný čas, hlavne doc. PhDr. Zuzane Bohušovej, PhD. za jej odbornú pomoc a konzultácie, PhDr. Vojtechovi Danglovi, CSc. za ochotu prečítať si a zhodnotiť môj preklad, Ing. Hansovi-Petrovi Leitingerovi za objasnenie nemeckých historických termínov, PaedDr. Anne Máté Ivaničovej za jazykové korektúry, pracovníkom Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra a zadávateľovi prekladu za poskytnutie množstva odbornej literatúry z oblasti vojenskej histórie.

*Grundsatz beim Übersetzen?
„Adäquates Übertragen des Textsinns –
so wörtlich wie möglich und so frei wie nötig.“
Bernhard Sowinski*

Úvod

Predkladaná monografia sa zaoberá problematikou prekladu historických odborných textov z oblasti vojenstva na príklade prekladu častí konkrétnej odbornej knihy z 19. storočia. Ide o dielo Antona Dolleczecka *Monographie der k.u.k. österr.-ung. Blanken- und Handfeuerwaffen* (Graz, 1970, nezmenená dotlač článkov z rokov 1893-95) – *Monografia cisárskych a kráľovských rakúsko-uhorských chladných a ručných strelných zbraní*, z ktorého sme preložili z nemeckého do slovenského jazyka prvé dve kapitoly ako zákazku pre zberateľa historických zbraní, pričom sme sa museli teoreticky aj prakticky vyrovnáť s prekladateľskými problémami na rôznych úrovniach.

Hlbšie sa dotýkame širšej problematiky teórie prekladu historických textov, pričom sa pohybuje v troch rovinách: jazykovednej, translatologickej a historicko-vednej, ktoré sú úzko prepojené a v niektorých otázkach sa navzájom prelínajú.

V práci uplatňujeme empirické metódy výskumu, teda metódy získavania faktov z objektívnej situácie, a kvalitatívne metódy ich spracovania. Konkrétne ide o metódu analýzy (východiskového textu, paralelných textov, znakov východiskového a cieľového jazyka), dedukcie z kontextu, komparácie (východiskových textov s paralelnými textami), kategorizácie (vyčlenenie znakov a javov, na základe ktorých sa dajú podľa príbuznosti spojiť do skupín), deskripcie (popis jednotlivých jazykovedných fenoménov) a následne metódu syntézy daných poznatkov a ich pretavenie do konkrétnych krokov pri preklade a záverov. Jednotlivé výsledky nášho výskumu na úrovni jazykovednej, translatologickej a historicko-vednej prezentujeme aj prostredníctvom podpory rozsiahlej exemplifikácie, teda na konkrétnych príkladoch.

Ako prekladateľská stratégia je pre nás smerodajná teória skoposu Kathariny Reissovej a Hansa J. Vermeera, ktorá patrí k funkčným prekladateľským stratégiám a orientuje sa na pôsobenie cieľového textu na cieľového príjemcu v cieľovej kultúre. Pri pohľade na prekladaný text je teda určujúci funkcionalistický prístup.

V tejto súvislosti možno spomenúť J. Levého, ktorý cituje vo svojej dobe najvýznamnejšieho poľského teoretika prekladu Zenona Klemensiewiczza:

„Originál je třeba chápat jako systém, a nikoli jako souhrn elementů, jako organický celek, a nikoli jako mechanické seskupení elementů. Úkolem překladatelovým není reprodukovat, a tím méně přetvářet elementy a struktury originálu, nýbrž vystihnout jejich funkci a užít místo nich elementy a struktury vlastního jazyka, které by v míře co největší mohly být jejich substituty a ekvivalenty stejně vhodnými a účinnými.“ (Levý, 1998, s. 27–28)

Naším cieľom je dodať obsahovo čo najvernejší a zároveň po jazykovej a odbornej stránke korektný preklad častí diela Antona Dolleczecka *Monographie der k.u.k. österr.-ung. Blanken- und Handfeuerwaffen* do slovenského jazyka, štruktúrované popísať problémy, na ktoré sme pri preklade narazili, a popísať vedecky a odborne podložené riešenia daných problémov.

Ide o aplikovaný výskum, teda taký, ktorý aplikuje vedecké poznatky už získané inými osobami na konkrétne podmienky daného prekladu. Snažíme sa o komplexné rozobratie problematiky vyskytujúcej sa pri preklade konkrétneho historického odborného textu.

Z uvedených zámerov vychádza aj obsahová koncepcia monografie *Úskalia prekladu historicko-vojenských odborných textov z obdobia habsburskej monarchie* a jej logické členenie na dve základné časti: teoretickú a praktickú, pričom kapitola venovaná analýze tvorí medzi nimi plynulý prechod.

Teoretická časť obsahuje systematický popis základných charakteristík historických odborných textov, teórie skoposu, teoretických východísk analýzy východiskového textu na základe modelu Christiane Nordovej a celkový prehľad problematiky prekladu historických odborných textov.

V praktickej časti prechádzame k analýze konkrétneho prekladaného textu a opisu prekladateľských problémov a ich riešení (resp. návrhov riešení) v jednotlivých rovinách aj so zdôvodnením výberu konkrétneho riešenia. Je zrejmé, že ide o analyticko-interpretáciu prácu s textom a použitie porovnávacej metódy pri identifikovaní výrazových prostriedkov medzi východiskovým a cieľovým tvarom prekladaného textu.

Možno konštatovať, že napriek záujmu laickej verejnosti o historické zbrane, ktorý je demonštrovaný množstvom internetových stránok, fór, spolkov, skupín a nemalého počtu súkromných zberateľov historických zbraní, pociťujeme na Slovensku akútny nedostatok vedeckých prác so zameraním na historické zbrane a vojenstvo ako také, ktoré by mohli byť pre nás zdrojom terminológie a paralelnými textami.

Keďže ide o vysoko špecifickú tematiku, zlyháva v tomto smere aj odborná príprava na akademickej pôde, ktorá má zabezpečiť prenos informácií z rôznych odborov v takej forme, ako ju očakáva príjemca v cieľovej skupine odborníkov v danej oblasti (porov. Gromová, 2003, s. 18).

Niektoré termíny dodnes nemajú v slovenčine ako cieľovom jazyku svoje ekvivalenty, možnosti použitia slovníkov pri práci boli teda tiež obmedzené. Podľa tvrdení E. Gromovej platí, že prekladateľ nemá byť len jazykovým špecialistom, ale má mať aj zodpovedajúce ak už nie vzdelanie, tak aspoň vedomosti o predmete prekladu, aby bol primeraným partnerom autora originálu (porov. Gromová, 2003, s. 17). Táto podmienka sa dá ťažko splniť, pretože pri súčasnom tempe vývoja vedy a techniky a celkovo informačnej spoločnosti je nemysliteľné byť polyhistorom. Pri

výskyte prekladateľských problémov preto volíme konfrontáciu textu s teoretickými poznatkami odborníkov v danej oblasti, resp. hľadanie riešení v encyklopédiách a inej odbornej literatúre z oblasti záujmu. Naše prekladateľské riešenia vychádzajú z týchto poznatkov a upozorňujeme, že niektoré výsledky nášho úsilia sú len návrhom prekladateľských riešení.

Touto prácou chceme prispieť do rozšírenia oblasti systematického poznania historickej vojenskej terminológie v preklade v jazykovom páre nemecký jazyk – slovenský jazyk, pretože pociťujeme nedostatok vedeckých prác orientovaných na túto tematiku. Problém je dôsledkom prílišného uprednostňovania orientácie výučby prekladateľov a tlmočníkov na oblasti Európskej únie a jej inštitúcií, ekonomiky a techniky, čo, samozrejme, vyplýva zo súčasných spoločenských potrieb, pričom sa však opomína význam histórie ako takej, ani nehovoriac o histórii jednotlivých vedných odborov alebo oblastí života, medzi ktorými armáda zaujíma špecifické postavenie.

Veríme, že naša monografia zaujme odborníkov v danej oblasti a dúfame, že aj poslúži ďalším prekladateľom ako zdroj pri preklade terminológie z vojenskej histórie z nemeckého jazyka do slovenského jazyka. Možnosti využitia výsledkov nášho výskumu vidíme pritom tak pri preklade historických textov, ako aj textov zo súčasnosti so zameraním na vojenskú históriu, resp. umeleckých textov (historické romány). Chceli by sme zdôrazniť, že sa orientuje na vojenskú terminológiu z oblasti strednej Európy, používanú na prelome 18. a 19. storočia a nie je možné zovšeobecňovať ju univerzálne na všetky oblasti a vývojové epochy daného odboru. Táto terminológia je spracovaná formou glosára a je spolu s časťami východiskového (ktorý sme vzhľadom na zlú čitateľnosť originálu prepísali, pričom číslovanie strán a všetky špecifiká textu (chyby a preklepy) ostali zachované) a cieľového textu prílohou tejto monografie. Čísla strán v cieľovom texte zodpovedajú, z dôvodu snahy o prehľadnosť a možnosť jednoduchého porovnávania obidvoch textov, číslovaniu strán východiskového textu. Zároveň upozorňujeme, že všetky citáty z odbornej literatúry vydané v inom ako slovenskom alebo českom jazyku sú v práci uvedené v nami vytvorenom slovenskom preklade. Citáty a príklady z východiskového textu, knihy Antona Dollezeka, sú označené skratkou AD.

**Názov: Úskalia prekladu historicko-vojenských odborných textov z obdobia
habsburskej monarchie**

Autor: PhDr. Ing. Miroslava Bajusová

Recenzenti: doc. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD. – PhDr. Ingrid Cíbková, PhD.

Jazykový redaktor: PaedDr. Anna Máté Ivaničová

Návrh obálky: Mgr. art. Zuzana Ceglédiová

Obrázok na obálke: Alexander Pock: Parade des IR 4 im Wiener Prater, 1896,
olejomalba, Copyright: Heeresgeschichtliches Museum, Wien

Náklad: 100 ks

Rozsah: 116 strán

Vydanie: prvé

Vydalo: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

Tlač: EQUILIBRIA, s.r.o. Košice

ISBN 978-80-557-1015-0